

Amerika's debuut op het wereldtoneel

Van toeschouwer naar actieve medespeler

De groei van Amerika van isolationisme naar internationale verantwoordelijkheid was een langdurig proces, maar rond 1900 schakelden de Amerikanen vrij plotseling over naar een hogere versnelling. Binnen het tijdsbestek van nauwelijks één decennium wisselden zij hun rol van toeschouwers om voor die van actieve medespelers op het wereldtoneel. Hoe verliep die omslag?

Vanaf de dagen van George Washington toonden de Verenigde Staten zich afkerig van bondgenootschappen. In zijn afscheidsspeech in 1797 waarschuwde de eerste president tegen buitenlandse verplichtingen voor zijn jonge natie: *no entangling alliances!* De Monroe-leer uit 1823 bevestigde dat Amerika zich niet met Europa

zou inlaten. 'Amerika trekt niet zelf de wereld in op zoek naar monsters om te vernietigen,' sprak John Quincy Adams, de eigenlijke architect van de Monroe-leer. De Verenigde Staten zouden zich maar 'verstrikken in al die oorlogen van eigenbelang en intrige, van persoonlijke hebzucht, jaloersheid en eerzucht.' Het jonge land zou genoeg te stellen krijgen met de eigen groeistuipen: de golven immigranten, de openlegging van de *frontier* en de spanningen tussen Noord en Zuid die uitmondde in de Burgeroorlog (1861-1865).

Jan van Oudheusden is geschiedenisdocent en oud-hoofdredacteur van Kleio.

Roosevelt, gewapend met zijn *big stick*, laat zijn vloot patrouilleren in de Caribische Zee. Cartoon, 1904, door W.A. Rogers. The Granger Collection, New York.

Roosevelt temidden van zijn *Rough Riders*.
Onder: De tekenaar Grant Hamilton vergeleek in 1898 president McKinley, de 'bevrijder' van Cuba, met Lincoln, de bevrijder van de slaven.

Wel stuurde Amerika in 1853 een vlooteskader naar Japan, als drukmiddel om dit land zijn havens te doen openstellen voor Amerikaanse producten. Maar pas toen in de jaren 1890 op de kaart van Noord-Amerika de meeste witte plekken met nieuwe bewoners waren gevuld, werden de geesten rijp voor de idee van een actiever rol van de Verenigde Staten in de wereld.

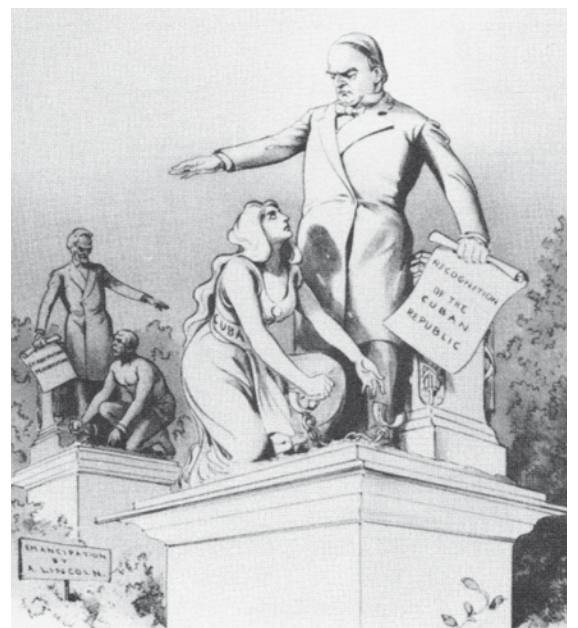
De motor van dit streven werd gevormd door de Industriële Revolutie, die immers de drang naar afzetmarkten en grondstofgebieden aanjoeg. Maar ook de wereldbeschouwing van het sociaaldarwinisme speelde mee, die aan het blanke ras een leidende rol in de wereld toedichtte. *Take up the white man's burden!*

'Amerika had nog onvoldoende militaire middelen om zijn politieke wensen kracht bij te zetten'

Die dichtregel van de Brit Rudyard Kipling bereikte in 1899 het Amerikaanse publiek, en was ook bedoeld als een uitnodiging om samen met de Britten de nobele beschavingsarbeid ter hand te nemen. Dat er voor die opvatting in de Verenigde Staten een voedingsbodem bestond, bleek in 1893. Toen hield de jonge hoogleraar Frederick Jackson Turner een rede, *The significance of the Frontier in American history*. Daarin betoogde hij dat de verovering van het Amerikaanse continent ook een strijd voor democratisering had betekend. Zijn woorden sloegen aan. De *frontier* was nu gesloten, er kwam dus energie vrij voor andere, wijdere doelen. Vooral nog kon men Amerika echter betitelen als 'een economische reus, maar een politieke dwerg'.

Wedloop om koloniën

In het kader van wat later het moderne imperialisme genoemd werd, begonnen Groot-Brittannië, Frankrijk en andere Europese landen omstreeks 1880 een wedloop om koloniën en invloedssferen in Afrika en Azië. Sommige Amerikanen bepleitten deelname van hun land aan deze race. Zakenlieden ontdekten klanten in Japan en China, en zendingsorganisaties verdrongen zich om overzee het christelijk evangelie te gaan verkondigen. Met betrekking tot China stond Amerika een *open door policy* voor. Dat oude keizerrijk dreigde uiteen te worden gereten door de roofzuchtige klauwen van de imperialistische mogendheden. In 1899 schreef minister van Buitenlandse Zaken John Hay een nota (gevolgd door een brandbrief in 1900) aan zijn collega's in Parijs, Londen, Rome, Berlijn en St.-Petersburg: 'De politiek van de Verenigde Staten is om een oplossing te zoeken die [...] het Chinese territoriale en bestuurlijke bestaan kan bewaren, alle rechten beschermen die bij verdrag en internationaal recht worden gegarandeerd, en voor de wereld het beginsel veiligstellen van gelijke en onpartijdige handel met alle delen van China.' Met ander woorden: niemand mocht een deel van China voor zichzelf claimen. De markten moesten voor iedere handeldrijvende natie vrij toegankelijk zijn. De nota had maar beperkt effect; de reeds gesloten 'ongelijke verdragen' met de keizerlijke regering in Peking bleven van kracht. Amerika had nog onvoldoende militaire middelen om zijn politieke wensen kracht bij te zetten.

To hell with Spain

Niet de kwestie China deed Amerika zijn intrede in de wereldpolitiek, maar het optreden van het zieltogende koloniale Spanje. In 1895 kregen de Spanjaarden te maken met een opstand op het eiland Cuba, dat al eeuwen in hun bezit was, maar waar de bevolking genoeg had van het koloniale wanbeheer. Via de sensatiepers van Hearst en Pulitzer - in onderlinge concurrentiestrijd gewikkeld om de hoogste krantenoplages - konden de Amerikanen het conflict volgen. Toen in 1898 in Havana het Amerikaanse oorlogsschip de USS Maine (door onbekende oorzaak) ontplofte, reageerde het publiek furieus, opgezwepen door krantenkoppen als: *Remember the Maine, to hell with Spain!*

Min of meer tegen zijn zin liet president William McKinley (1897-1901) zich door de publieke opinie verleiden tot oorlog tegen Spanje, om Cuba te bevrijden van zijn onderdrukkers.

'Imperialisme zou het slechtste in de Amerikanen naar boven halen'

De Spaans-Amerikaanse Oorlog van 1898 verliep allerm minst volgens doordachte scenario's. Aan de planning, het troepentransport en de foeragering mankeerde van alles, maar Amerika had het geluk dat de Spanjaarden nog veel slechter voorbereid ten strijde trokken. In een van de veldslagen op Cuba sneuvelden 474 Spanjaarden tegenover maar één Amerikaan. De onstuimige politicus Theodore (Teddy) Roosevelt leidde hoogstpersoonlijk een troepje avonturiers, de *rough riders* in de Slag van San Juan, en liet zijn heldendaden vereeuwigen door de toen beroemde illustrator Frederic Remington. Tegelijkertijd viel een Amerikaans vlooteskader Manilla aan in de Spaanse kolonie de Filippijnen. Na vier maanden capituleerde Spanje. De buit was enorm en verleidde Teddy Roosevelt om te beweren: *It wasn't much of a war, but it was the best war we had...* Toch waren er drieduizend Amerikaanse doden te betreuren, van wie slechts dertien procent in gevechten bleek te zijn omgekomen; de anderen waren bezweken aan tyfus, malaria en andere ziekten. Cuba verwierf de onafhankelijkheid, maar aanvaardde in 1903 wel het *Platt Amendment* waardoor Amerika het recht kreeg op Cuba te interveniëren. Dit werd pas in 1934 geschrapt.

Cuba stond bovendien een vlootbasis af: Guantánamo Bay. *En passant* annexeerde Amerika Puerto Rico, Guam en de Filippijnen.

Annexatie van de Filippijnen

Het besluit tot annexatie van de Filippijnen, duizenden mijlen verwijderd van het Amerikaanse vasteland, was niet onomstreden. De meningen stonden diametraal tegenover elkaar. De oude politicus Carl Schurz wees erop dat tot dan toe alle nieuwverworven gebieden van de Verenigde Staten op het eigen continent lagen, dun bevolkt waren en goed konden worden georganiseerd als deelstaten, zonder dat daar een noemenswaardige uitbreiding van het leger of de marine voor nodig was geweest. Maar de Filippijnen, dat was andere koek. 'Als wij de Filippijnen annexeren zullen wij de

regering van het volk, voor het volk, door het volk waar Abraham Lincoln voor geleefd heeft, veranderen in een regering van een deel van het volk, de sterken, over een ander deel, de zwakken.' Imperialisme zou het slechtste in de Amerikanen naar boven halen.

Recht daartegenin ging het pleidooi van de invloedrijke Republikeinse senator Albert J. Beveridge, die zich liet kennen als een onversneden imperialist. Hij noemde de Engelsprekende volkeren *the master organizers of the world to establish system where chaos reigns*. Hij vervolgde: 'Achter de Filippijnen liggen de onmetelijke markten van China. We zullen ons uit geen van beide terugtrekken. We zullen [...] niet ons aandeel ontlopen in de missie van ons ras, [...] onder God, van de beschaving van de wereld. We zullen voorwaarts gaan om ons werk te doen, ons niet verontschuldigen als slaven die ►

De tekenaar J.S. Pughe nam het in 1900 op voor president McKinley; de imperialistische motieven van de president, hier als kleermaker, komen uit een kast met verlichte en rationele ideeën, terwijl de tegenstanders van expansie, onder wie Carl Schurz, aan Uncle Sam vergeeft een vermageringsdrankje aanbieden. Alle uitbreidingen van de VS vanaf de aankoop van Louisiana (1803) staan op de gestreepte broek.

De Open Door policy bekritiseerd door de cartoonist K.C. Schwartz. Niemand kan China in zonder toestemming van Uncle Sam met de sleutel American Diplomacy. Engeland en Rusland kijken toe. The Granger Collection, New York.

zuchten onder hun lasten, maar met dankbaarheid voor een taak die onze kracht waardig is, en met dank aan de Almachtige God dat hij ons heeft bestempeld tot Zijn uitverkoren volk, dat vanaf nu de opleving van de wereld zal leiden.' President McKinley lag er wakker van. Moest zijn land nu wel of niet de Filippijnen als een kolonie gaan innemen? Maar op een dag was hij eruit, zo vertelde hij aan een groep predikanten die het Witte Huis bezocht: 'Ik liep avond na avond in mijn kamer in het Witte Huis op en neer tot middernacht toe; en ik schaam me niet om u te vertellen, heren, dat ik neerknielde en de Almachtige God om licht en leiding vroeg. En laat op de avond openbaarde die zich als volgt - ik weet niet hoe het kwam, maar het kwam: 1) Dat we ze niet terug kunnen geven aan Spanje - dat zou laf en oneervol zijn; 2) dat we ze niet aan Frankrijk of aan Duitsland kunnen overdragen - onze handelsconcurrenten in het oosten; 3) dat we ze niet aan zichzelf konden overlaten - zij waren niet rijp voor zelfbestuur en ze zouden dan spoedig in anarchie en wanbestuur vervallen erger dan het Spaanse; en 4) dat er dus voor ons niets anders overbleef dan ze allemaal zelf te annexeren, en de Filippino's op te voeden en te verheffen en te beschaven en te kerste-

nen, en met Gods genade het beste voor hen te doen dat we maar konden, omdat ze onze medebroeders waren, voor wie Christus ook gestorven was. En toen ging ik naar bed en viel in slaap en sliep uitstekend.' Dit met het oog op zijn predikantenpubliek erg vroom getoonzette praatje (de Filippijnen waren al eeuwenlang gekerstend!) markeerde het begin van Amerika's rol als wereldmacht. Het was een typische mix van idealisme, sociaaldarwinisme en zucht naar invloed en handelssteunpunten. McKinley had zich voor zijn besluit wel degelijk laten informeren over de strategische en economische betekenis van de eilandengroep. Waren de Filippijnen niet de sleutel tot Azië?

Om daadwerkelijk het Amerikaanse gezag over de Filippijnen te vestigen was evenwel meer nodig dan goede wil en zalvende praatjes. De Filippino's bleken niet voetstoots overtuigd van de zegenende hand van Uncle Sam. Er ontbrandde een guerrillastrijd die drie jaar duurde, 70.000 Amerikanen onder de wapenen hield en ten slotte ruim 4300 Amerikaanse soldaten het leven kostte. Zo waren de Verenigde Staten, die hun bestaansgrond ontleenden aan verzet tegen het Britse kolonialisme, zelf een actieve medespeler geworden in de wereldwijde race om koloniën en invloedssferen. In 1898 annexeerden zij ook Hawaï, waar ze eerder hadden geïntervenieerd in een revolutie. Ze richtten er Pearl Harbor in als belangrijke basis voor hun inmiddels gebouwde vloot.

Big stick

President Theodore Roosevelt (1901-1909) had als motto: *Speak softly and carry a big stick*. Het woord isolationisme kwam in zijn vocabulaire niet voor. De krachtpatser Roosevelt was zeer actief in de buitenlandse politiek. Hij bemiddelde in 1905 in de oorlog tussen Rusland en Japan. Na het tekenen van het vredesverdrag in Portsmouth, New Hampshire, won hij in 1906 zelfs de Nobelprijs voor de Vrede. In 1908 wist hij in de Root-Takahira-overeenkomst de Japanse regering te zover te krijgen dat die het Amerikaanse bezit van Hawaï en de Filippijnen erkende, en ook de uitgangspunten van de *open door policy* tegenover China onderschreef. Een succes voor de president was de aanleg van het Panama Kanaal. In de Colombiaanse provincie Panama steunde Roosevelt een afscheidingsbeweging, waarna hij met het nieuwe, onafhankelijke landje Panama een contract afsloot: Amerika verwierf zo de

Kanaalzone, voor tien miljoen dollar in baar geld, plus een jaarlijks bedrag van een kwart miljoen. In 1911 pochte Roosevelt: *I took the Canal Zone and let Congress debate; and while the debate goes on the Canal does also*. In 1914 werd het kanaal in gebruik genomen; de Kanaalzone bleef tot 1999 Amerikaans bezit.

De stuntaankoop van de Kanaalzone accentueerde Amerika's opdringen in de Caribische Zee. De Verenigde Staten kenden zichzelf uitdrukkelijk het recht toe om in te grijpen in Midden-Amerikaanse landen. In 1902 stuurde Duitsland (met Engeland en Italië) oorlogsschepen naar Venezuela om de regering in Caracas tot betaling van openstaande schulden te dwingen. De Duitsers bombardeerden een Venezolaans fort en een stad. De kwestie werd weliswaar voor het internationale

'Het 'recht' van interventie door de Verenigde Staten in Midden-Amerika werd een nieuw gegeven'

Hof van Justitie in Den Haag geregeld, maar het 'recht' van interventie door de Verenigde Staten in Midden-Amerika werd een nieuw gegeven. Het werd door de president in zijn State of the Union van 1904 gepresenteerd als de zogenoemde *Roosevelt Corollary*, een nadere specificatie van de Monroe-leer.

Met verve speelden de Verenigde Staten hun nieuwe rol van politieagent in Midden-Amerika. Roosevelt's 'big stick'-politiek' en de 'dollar-diplomatie' van president William Taft (1909-1913) veroorzaakten weliswaar erupties van anti-Amerikanisme ten zuiden van de Rio Grande. Die weerhielden Taft er niet van om Amerikaanse ondernemers en bankiers aan te moedigen in Latijns-Amerika te gaan investeren. Toen er in 1912 in Nicaragua een revolutie uitbrak, stuurde Taft mariniers om te helpen die te onderdrukken. Ook de door sommigen als halfzachte idealist gekwalificeerde president Woodrow Wilson (1913-1921) hanteerde de *big stick*. In 1914 stuurde hij politieagenten naar Mexico, dat in revolutie verkeerde. Hij liet de Mexicaanse stad Vera Cruz bezetten, als reactie op mishandeling van Amerikaanse staatsburgers. In 1916 zond Wilson opnieuw troepen de Mexicaanse grens over, nu om jacht te maken op de vrijbuiters Pancho Villa; een expeditie die faalde. Wilson liet zijn troepen ook in Haïti en in de Dominicaanse Republiek ingrijpen.

Pershings crusaders

Toen in 1914 in Europa de wereldoorlog uitbrak, meende Wilson de politiek van afzijdigheid ten opzichte van Europa, hét leerstuk van de Monroe-leer, te kunnen continueren. Niet voor lang. Duitse duikboten schoten die illusie aan flarden en in 1917 werd Amerika plotsklaps een hoofdrolspeler op het wereldtoneel. Wilson verklaarde de oorlog aan Duitsland. Het was, zo verklaarde hij, *to make the world safe for democracy*. Generaal Pershing landde met zijn *crusaders* op Europese bodem, hartstochtelijk toegejuicht door het lijdende Frankrijk. Hij kende zijn geschiedenis: *Lafayette, we are here!*

Het Amerikaanse isolationisme was voor korte tijd verdwenen. Nog eenmaal zou het gedurende het interbellum de kop opsteken, om in 1941 met de Japanse aanval op Pearl Harbor definitief ten grave te worden gedragen. ■

President Teddy Roosevelt liet zich fotograferen terwijl hij een graafmachine bediende bij de werkzaamheden aan het Panama Kanaal.

Literatuur

- George C. Herring, *From Colony to Superpower. U.S. Foreign Relations since 1776* (Oxford 2011).
- Arthur S. Link & William B. Catton, *American Epoch. A History of the United States since the 1890's*, deel I (New York 1963).
- Dennis Merrill & Thomas G. Paterson, *Major Problems in American Foreign Relations*, deel I tot 1920 (Boston 2009, 7e editie).
- Jan van Oudheusden, *Een kleine geschiedenis van Amerika* (Amsterdam 2012).
- Thomas Paterson, J. Garry Clifford, Shane G. Maddock, Debora Kisatsky & Kenneth J. Hagan, *American Foreign Relations. A History*, deel II (v.a. 1895) (Boston 2009).
- J.J. Presser, *Amerika. Van kolonie tot wereldmacht* (Amsterdam/Brussel 1965).
- J.W. Schulte Nordholt, *Amerika's groei tot internationale verantwoordelijkheid* (Amsterdam 1968).